

Μετασχηματισμοί διάχυσης στα στερεά / Πυρηνοποίηση στην στερεά κατάσταση

Ομογενής πυρηνοποίηση στα στερεά/μετασχηματισμοί διάχυσης.

Το πρόβλημα: Ιζηματοποίηση φάσης β (πλούσια στο στοιχείο Β) από ένα υπέρκορο στερεό διάλυμα α (πλούσιο στο στοιχείο Α).

Μηχανισμός

- ⇒ άτομα Β που βρίσκονται στη μητρική φάση α διαχέονται και σχηματίζουν ένα **συσσωμάτωμα** με χημική σύσταση β
- ⇒ με έναν νέο μετασχηματισμό μετατρέπονται στην κρυσταλλική δομή του β
⇒ σχηματισμός διεπιφάνειας α/β και φράγματος δυναμικού.

Σε αυτή την περίπτωση η ελεύθερη ενέργεια έχει έναν επί πλέον όρο : το συσσωμάτωμα θα εισαγάγει **ενέργεια παραμόρφωσης λόγω έλλειψης προσαρμογής** (misfit strain energy) ΔG_S ανά μονάδα όγκου της φάσης β.

Δηλαδή, η ελεύθερη ενέργεια που σχετίζεται με την ιζηματοποίηση της νέας φάσης είναι: $\Delta G = -V\Delta G_V + A\gamma + V\Delta G_S$

- όπου ο σχηματισμός όγκου V της φάσης β θα προκαλέσει **μείωση της ελεύθερης ενέργειας κατά $V\Delta G_V$** .
- η δημιουργία διεπιφάνειας $A \Rightarrow$ **αύξηση της ελεύθερης ενέργειας κατά $A\gamma$** .
- Το συσσωμάτωμα θα προκαλέσει **ενέργεια παραμόρφωσης λόγω έλλειψης προσαρμογής** (misfit strain energy) ΔG_S ανά μονάδα όγκου του β.

Οι μετασχηματισμοί διάχυσης στα στερεά είναι:

- ⊕ Δημιουργία νέων φάσεων με διαφορετική χημική σύσταση από τη μητρική
- ⊕ Αλλαγές φάσεων χωρίς αλλαγή χημικής σύστασης

Ειδικότερα

1. Δημιουργία νέων φάσεων με διαφορετική χημική σύσταση από τη μητρική που προϋποθέτουν διάχυση σε μεγάλη απόσταση:

1. αντιδράσεις σχηματισμού συσσωματωμάτων $\alpha' \rightarrow \alpha + \beta$

α' : μετασταθές υπέρκορο διάλυμα,

β : σταθερό ή μετασταθές συσσωμάτωμα και

α : ένα σταθερότερο στερεό διάλυμα με την ίδια κρυσταλλική δομή με την α' αλλά χημική σύσταση πλησιέστερη προς την ισορροπία.

2. ευτηκτικοί μετασχηματισμοί $\gamma \rightarrow \alpha + \beta$

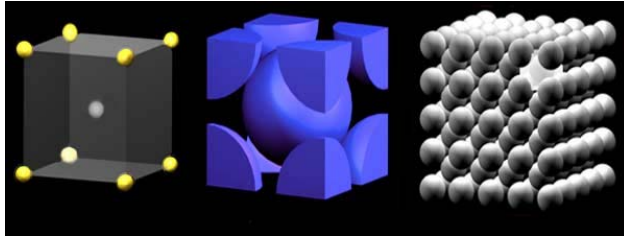
Η μετασταθής φάση γ αντικαθίσταται από ένα πιο σταθερό μείγμα δύο φάσεων

2. Αλλαγές φάσεων χωρίς αλλαγή χημικής σύστασης, δηλαδή πυρινοποίηση της νέας φάσης & ανάπτυξή της σε βάρος της μητρικής:

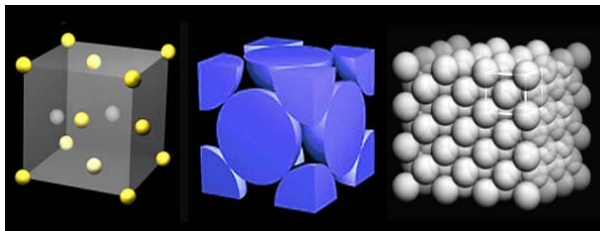
1. αντιδράσεις τάξης (ordering trasf.) $\alpha(\text{disordered}) \rightarrow \alpha'(\text{ordered})$

2. μετασχηματισμοί όγκου (massive trasformations): η αρχική φάση αποσυντίθεται σε μία ή περισσότερες σταθερές ή μετασταθείς φάσεις με την ίδια χημική σύσταση αλλά με διαφορετική κρυσταλλική δομή.

3. πολυμορφικοί μετασχηματισμοί σε συστήματα ενός συστατικού όταν υπάρχουν διαφορετικές κρυσταλλικές δομές που είναι σταθερές σε διαφορετικές περιοχές θερμοκρασιών, π.χ. fcc-Fe $\rightarrow$ bcc-Fe.

Δομή bcc με πυκνότητα επιστοιβαξης 68%

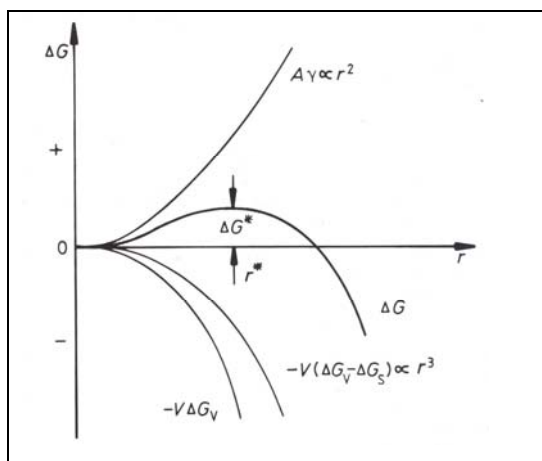

Δομή fcc με πυκνότητα επιστοιβαξης 74%

Η δομή bcc, που έχει μικρότερη πυκνότητα επιστοιβαξης από την fcc & hcp, συχνά είναι η δομή μετάλλων σε υψηλές θερμοκρασίες, (ενώ σε χαμηλές θερμοκρασίες τα μέταλλα έχουν υψηλότερη πυκνότητα επιστοιβαξης).

Αν ο πυρήνας είναι **σφαιρικός** και η **γ είναι ισότροπη** τότε :

$$\Delta G = -\frac{4}{3}\pi r^3(\Delta G_V - \Delta G_S) + 4\pi r^2\gamma$$

Η ενέργεια ενεργοποίησης για την ανάπτυξη του πυρήνα παρουσία τάσεων προσαρμογής (misfit strain) είναι ΔG^* .

Η κρίσιμη ακτίνα r^* υπολογίζεται από την παράγωγο της ΔG :

$$r^* = \frac{2\gamma}{(\Delta G_V - \Delta G_S)} \text{ και } \Delta G^* = \frac{16\pi\gamma^3}{3(\Delta G_V - \Delta G_S)^2}$$

Η συγκέντρωση των κρίσιμων πυρήνων είναι:

$$C^* = C_0 \exp(-\Delta G^*/kT)$$

όπου C_0 είναι ο αριθμός των ατόμων ανά μονάδα όγκου στην φάση.

Ο ρυθμός της ομογενούς πυρηνοποίησης : $N_{\text{homo}} = fC^*$ όπου f ο ρυθμός με τον οποίο οι πυρήνες γίνονται υπερκρίσιμοι

Η συχνότητα f εξαρτάται από την επιφάνεια του πυρήνα και την ταχύτητα με την οποία συμβαίνει διάχυση:

$$f = \omega \exp(-\Delta G_m / kT)$$

όπου ο παράγοντας ω περιλαμβάνει την συχνότητα δονήσεων των ατόμων και την επιφάνεια του κρίσιμου πυρήνα και ΔG_m είναι η ενέργεια ενεργοποίησης ανά άτομο για την διάχυση.

Επομένως η ταχύτητα πυρηνοποίησης είναι

$$N_{\text{homo}} = \omega C_0 \exp\left(-\frac{\Delta G_m}{kT}\right) \exp\left(-\frac{\Delta G^*}{kT}\right)$$

Η οδηγός δύναμη $\Delta G_n = G_2 - G_1$ για να συμβεί ο μετασχηματισμός είναι η μείωση της ελεύθερης ενέργειας του κράματος λόγω του μετασχηματισμού $\alpha' \rightarrow \alpha + \beta$

Η μεταβολή της ελεύθερης ενέργειας ανά μονάδα όγκου είναι:

$$\Delta G_V = \frac{\Delta G_n}{V_m}$$

όπου V_m είναι ο μοριακός όγκος της φάσης β .

Οι κατάλληλες θέσεις για ετερογενή πυρηνοποίηση είναι ατέλειες που ↑την

G. Όταν η δημιουργία ενός πυρήνα οδηγεί στην καταστροφή μίας ατέλειας δομής, εκλύεται ελεύθερη ενέργεια ΔG_d που μειώνει το φράγμα δυναμικού.

⇒ πλεγματικά κενά,	⇒ εξαρμώσεις,
⇒ όρια κρυσταλλιτών,	⇒ σφάλματα επιστοιβάξης,
⇒ ξένα σωματίδια	⇒ ελεύθερες επιφάνειες.

Πυρηνοποίηση σε όρια κρυσταλλιτών: ανάλογη της πυρηνοποίησης σε επιφάνεια

Όταν μπορούμε να αγνοήσουμε την ενέργεια παραμόρφωσης λόγω προσαρμογής (misfit strain energy) το πλέον κατάλληλο σχήμα του εμβρύου είναι αυτό που μειώνει την συνολική ελεύθερη ενέργεια της διεπιφάνειας .

Άλλες ατέλειες δομής που έχουν τελείως ανάλογη συμπεριφορά με τα grain boundaries είναι οι διεπιφάνειες ξένων σωματιδίων (inclusions) με τη μήτρα, σφάλματα επιστοιβάξης και ελεύθερες επιφάνειες.

Πυρηνοποίηση σε εξαρμώσεις

Η διαταραχή του πλέγματος στην περιοχή της εξάρμωσης μειώνει τη συνολική ενέργεια παραμόρφωσης του εμβρύου (μείωση της συνεισφοράς της ΔG_s στην ΔG^*) => προάγει την πυρηνοποίηση.

- ⇒ Ένας σύμφωνος πυρήνας με όγκο **μικρότερο** αυτού που αντικαθιστά στη μήτρα του υλικού μπορεί να μειώσει την ΔG^* σχηματιζόμενος στην περιοχή συμπιεστικής παραμόρφωσης.

- ⇒ Όταν ο όγκος του πυρήνα είναι μεγαλύτερος του όγκου που αντικαθιστά στην μήτρα τότε η ενεργειακά προτιμητέα θέση είναι η περιοχή εκτατικής παραμόρφωσης.
- ⇒ Η συσσώρευση προσμείξεων στην περιοχή της εξάρμωσης ⇒ τοπική αλλαγή της χημικής σύστασης ⇒ διευκολύνει την πυρηνοποίηση της νέας φάσης.
- ⇒ Οι εξαρμώσεις αποτελούν "μονοπάτια" ταχείας διάχυσης ⇒ συμβάλουν στην ανάπτυξη ενός εμβρύου με $r > r^*$.

Πυρηνοποίηση σε πλεγματικά κενά

Απότομη ψύξη (quenching) κράματος ⇒ συγκέντρωση πλεγματικών κενών >>> από τη συγκέντρωση ισορροπίας. Τα πλεγματικά κενά (μεμονωμένα ή συσσωματώματα) βοηθούν τη διάχυση:

- αυξάνοντας την ταχύτητα διάχυσης
- μειώνοντας την ενέργεια παραμόρφωσης λόγω έλλειψης προσαρμογής.

Δεδομένου ότι η ΔG_d είναι σχετικά μικρή για τα πλεγματικά κενά, η πυρηνοποίηση συμβαίνει όταν συντρέχουν οι παρακάτω συνθήκες:

- ⇒ διεπιφάνεια μικρής ενέργειας (δηλ. πλήρως σύμφωνοι πυρήνες),
- ⇒ μικρή ενέργεια παραμόρφωσης όγκου και
- ⇒ ισχυρή οδηγός δύναμη.

Ο ρυθμός της ετερογενούς πυρηνοποίησης

Ο ρυθμός της ετερογενούς πυρηνοποίησης δίνεται από σχέση της μορφής:

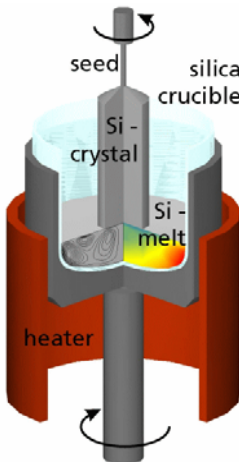
$$N_{\text{hete}} = \omega C_1 \exp\left(-\frac{\Delta G_m}{kT}\right) \exp\left(-\frac{\Delta G^*}{kT}\right) \text{ πυρήνες m}^{-3} \text{ s}^{-1}$$

όπου C_1 είναι η συγκέντρωση των πιθανών θέσεων για ετερογενή πυρηνοποίηση ανά μονάδα όγκου και ΔG_m η ενέργεια για την μετανάστευση/διάχυση των ατελειών.

Η τιμή της οδηγού δύναμης ΔG_V καθορίζει το ποια είναι η ατέλεια που δίνει τον μεγαλύτερο ρυθμό πυρηνοποίησης.

Εφαρμογές της πυρηνοποίησης στην ανάπτυξη μονοκρυστάλλων από το τήγμα

Κοινό χαρακτηριστικό συστημάτων ανάπτυξης από το τήγμα: **καταστέλλουν τον αυθόρμητο σχηματισμό πυρήνων και προάγουν την ετερογενή ανάπτυξη στον seed κρύσταλλο.**

Ανάπτυξη υλικών ογκου

Czochralski puller: χρησιμοποιείται για την ανάπτυξη από το τήγμα όλων των μονοκρυστάλλων για τη βιομηχανία της μ- και της οπτο-ηλεκτρονικής (Si, GaAs κλπ).

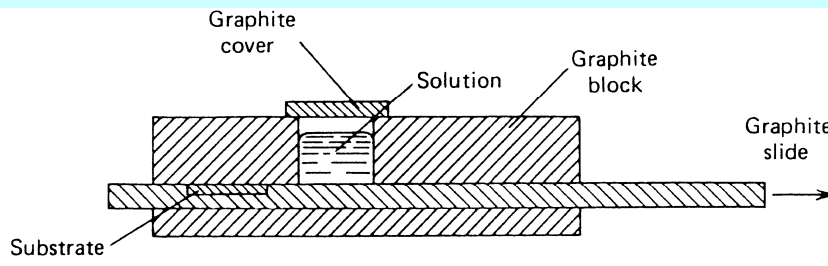
Seeding:

- ✚ **ετερογενής πυρηνοποίηση** σε ένα μικρό κομμάτι προσανατολισμένου μονοκρυστάλλου (seed crystal)
- ✚ **καταστολή** του αυθόρμητου σχηματισμού πυρήνων στο τήγμα και τα τοιχώματα.
- ✚ οι νέοι οι πυρήνες του στερεού εναποτίθενται στον seed κρύσταλλο $\Rightarrow$ η ανάπτυξη συνεχίζεται με **διατήρηση του προσανατολισμού του seed.**

Εφαρμογές της πυρηνοποίησης στην ανάπτυξη λεπτών υμενίων.

- **Ανάπτυξη από την υγρή φάση** (liquid phase epitaxy-LPE):

Το υμένιο αναπτύσσεται με συμπύκνωση από το τήγμα ή από διάλυμα του υπό ανάπτυξη υλικού (π.χ. ανάπτυξη GaAs από διάλυμα σε Ga).

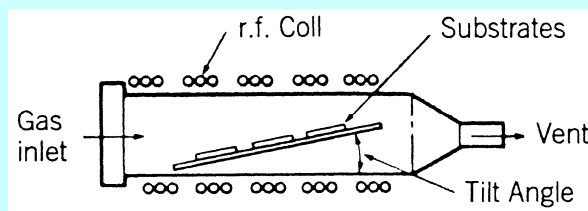

Σχηματικό διάγραμμα συστήματος για επιταξιακή ανάπτυξη LPE.

- Στην LPE η ετερογενής πυρηνοποίηση γίνεται από ένα υπέρκορο διάλυμα επάνω σε κρυσταλλικό υπόστρωμα.
- Χρησιμοποιώντας την κατάλληλη βαθμίδα θερμοκρασίας αποφεύγεται η ετερογενής πυρηνοποίηση στα τοιχώματα του αντιδραστήρα ή/και η ομογενής πυρηνοποίηση στο διάλυμα.

Ανάπτυξη επιταξιακών υμενίων από την αέριο φάση (vapor phase epitaxy-χημική επιταξία ατμών)

Τα αέρια αντιδραστήρια **προσροφώνται** στην **επιφάνεια** του υποστρώματος όπου **αντιδρούν** και σχηματίζουν το επιταξιακό υμένιο.

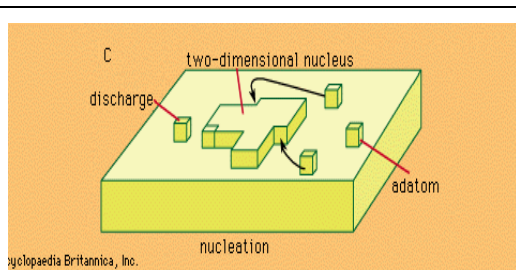

Σχηματικό διάγραμμα συστήματος για επιταξιακή ανάπτυξη από την αέριο φάση .

Ετερογενής πυρηνοποίηση στο θερμό υπόστρωμα: τα προσροφημένα στοιχεία έχουν μεγάλη κινητικότητα στην επιφάνεια ($\Rightarrow$ βελτιωμένες κρυσταλλικές ιδιότητες υμενίου & επαρκής άντληση υποπροϊόντων).

Ομογενής πυρηνοποίηση στην αέριο φάση-ανεπιθύμητη : σταθεροί πυρήνες μπορούν να σχηματισθούν στην αέριο φάση όπου λειτουργούν σαν κέντρα **ετερογενούς πυρηνοποίησης** και μεγαλώνουν σχηματίζοντας μεγάλα σωματίδια. Είναι **ανεπιθύμητη** επειδή δεν είναι ελεγχόμενη, εισάγει ατέλειες στο αναπτυσσόμενο υμένιο και πολυκρυσταλλική ανάπτυξη.

Στις LPE και VPE οι πυρήνες που αποκτούν ακτίνα r_{crit} αυξάνουν συνεχώς το μέγεθός τους μέχρις ότου συνενωθούν και αποτελέσουν ένα συνεχές υμένιο.

- Στην LPE :βραδεία διάχυση μέσα στο διάλυμα/τήγμα και αργή ανάπτυξη.
- Στην VPE η διάχυση γίνεται στην αέριο φάση $\Rightarrow$ ταχεία ανάπτυξη πυρήνων.

Επομένως

- LPE $\rightarrow$ καλύτερος έλεγχος της πυρηνοποίησης και της ποιότητας των υμενίων.
- VPE $\rightarrow$ μεγαλύτερη ταχύτητα ανάπτυξης των υμενίων

Θυμίζω ότι:

Ο αριθμός των κρίσιμων πυρήνων : $n_{\text{crit}} = n_0 \exp\left(-\frac{\Delta G_{\text{crit}}}{kT}\right)$

Η ανάπτυξη των πυρήνων περιορίζεται από τη διάχυση

